

УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327(477):327.7

Ігор Дацків

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО

У статті висвітлено основні механізми реалізації державної інформаційної політики України у сфері європейської інтеграції. З'ясовано, що в процесі інтеграції України до Європейського Союзу виникають внутрішньоєвропейські, внутрішньоукраїнські та геополітичні протиріччя. Зроблено висновки, що інерційність у проведенні політичних реформ, загострення внутрішньополітичних конфліктів, нездатність української правлячої еліти обмежити вплив кланових угруповань та бюрократії на політичну систему й відокремити владу від бізнесу суттєво знижують ефективність політичної системи України.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, інтеграція, геополітика, процес, співпраця.

Зацікавленість українського суспільства у модернізації державних інституцій на основі європейських підходів є досить значною, що, в свою чергу, вимагає удосконалення, а подекуди і розбудови, злагоджених механізмів державного управління. Євроінтеграційні прагнення України ставлять на порядок денний питання про вдосконалення системи виконавчої влади, оскільки саме вона відповідальна за реалізацію різноманітних державних функцій, у тому числі й політики європейської інтеграції.

Сучасні тенденції світового розвитку характеризуються глобальною трансформацією усіх країн світу до нового якісного стану, нового типу цивілізації третього тисячоліття. Характерною рисою сучасного світового соціально-економічного і політичного розвитку є бурхливий розвиток інтеграційних процесів у світі та Європі, зокрема, Європейська інтеграція є магістральним напрямом розвитку континенту, який визначить як ситуацію у самій Європі в третьому тисячолітті, так і її місце у світі. Від часу свого заснування 1957 року Євросоюз поступово перетворився на один із найпотужніших фінансово-економічних і політичних центрів світу, першорядний компонент новостворюваної архітектури європейської безпеки, ядро системи європейських цінностей і стандартів.

Європейський вибір України, визначений у початковий період формування основ її зовнішньої політики, став природним результатом здобуття країною державної незалежності. Він відображає життєво важливі інтереси України, викристалізувався з усієї попередньої історії українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи.

Відтак, євроінтеграційний курс здатний забезпечити нашій державі гідне місце в сім'ї європейських народів. Європейський напрям зовнішньої політики

України – один із шляхів модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності українського виробництва, можливості виходу на внутрішній ринок ЄС [1, с. 13–14].

Метою статті є теоретичне обґрунтування суттєвих суперечностей вступу України до Європейського Союзу.

Наукові доробки, пов'язані з вивченням євроінтеграційного шляху розвитку України репрезентувано у наукових працях А. Костенко [2], А. Баровської [3], Н. Гнидюк [4], С. Василенко [5] А. Миколюка [6] та інших.

У 90-ті роки минулого століття викристалізувалася зовнішньополітична орієнтація України в напрямку інтеграції до європейської спільноти. Європейський вибір відкриває нові перспективи для співпраці України з розвинутими країнами континенту, економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави в міжнародній системі координат.

Відтак, для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності українського товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної та інституціональної систем. Співпраця з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та статку населення. У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською та західноєвропейською гуманістичною культурами, одночасне становлення України як інтегрованої частини глобального суспільства, так і національної держави [7, с. 71].

Європейська інтеграція на сучасному етапі – це магістральний напрям розвитку континенту, який визначить ситуацію в самій Європі у третьому тисячолітті, так і її місце у світі. З часу свого заснування в 1957 р. (ЄЕС, а сам ЄС – 1991) Європейський Союз поступово перетворився на один із найпотужніших політичних і фінансово-економічних центрів сучасного світу, першорядний компонент новоствореної архітектури європейської безпеки, ядро системи європейських стандартів.

Державна політика України у сфері Європейської інтеграції почала формуватися після проголошення незалежності. Європейський Союз визнав створення нашої держави однією з найважливіших подій в історії сучасної Європи та висловив переконання, демократична сильна Україна зможе зробити значний внесок у загальну європейську стабільність. Про це було зазначено у спільній позиції країн членів Євросоюзу у листопаді 1994 року. До того ж, Європейський Союз висловив свій намір підтримувати незалежність, територіальну цілісність і суверенітет України у своєму плані дій для України, розробленому в той час [8, с. 6].

Україна першою серед країн СНД уклала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом 16 червня 1994 р. Вона була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами Євросоюзу. Ця Угода стала базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною та ЄС на десять років.

Євросоюз та Україна почали переговори про укладення нової посиленої Угоди про асоціацію, що включатиме і створення Зони вільної торгівлі (за рік до закінчення терміну дії Угоди про партнерство та співробітництво), адже після десятирічного співробітництва між Україною та Євросоюзом у форматі УПС взаємні договірно-правові зобов'язання сторін потребували суттєвого

розширення через досягнення та нові виклики співпраці. Хоча переговори щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною було офіційно завершено, а її зміст парафровано 2012 р., наразі важливим є її підписання, адже укладання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також її реалізація відповідає державній євроінтеграційній політиці нашої країни [8, с. 6].

Формування та розвиток Європейського Союзу – складний, багатоетапний процес, у ході якого країнам-учасникам доводиться розв'язувати гострі економічні, соціальні, політико-правові проблеми, шукати і знаходити адекватні відповіді на виклики часу. У розвитку європейського інтеграційного процесу можна простежити декілька етапів, кожному з яких були притаманні певні риси й особливості, що знайшли своє відображення в організації Європейського співтовариства, змінах в інституціональній структурі й характері взаємовідносин між країнами-членами, розвиткові права Європейських співтовариств, досягненнях в економічній, соціальній, валютно-фінансовій сферах тощо. За роки свого існування ЄС перетворюється із суто економічного об'єднання у політичне з єдиним європейським громадянством, єдиною валютою, і навіть бажанням створити єдину конституцію [9, с. 53].

Розширення євроінтеграції на схід, залучення до її процесів нових держав стає все складнішим і довготривалішим процесом не в останню чергу через те, що відбувається накопичення внутрішньоєвропейських суперечностей. Нерозв'язання цих проблем може призвести до кризи євроінтеграції, подібно до тієї, яка сталася у 70-х рр. ХХ ст.

Сучасна інтеграційна система Європейського Союзу може бути охарактеризована як унікальне утворення, в основі якого поєднуються два різні, але взаємодоповнюючі типи міжнародного співробітництва, – наддержавної організації та міждержавного об'єднання. Відповідно, визначаючи форму устрою сучасного Євросоюзу, можна виділити в ньому риси як федерації, так і конфедерації. Серед федеративних ознак, які фактично притаманні сучасному Євросоюзу, можна назвати такі: 1) система управління ЄС як така є поєднанням принаймні двох управлінських складових; 2) європейські договори поширюють власну юрисдикцію на обидві управлінські складові; 3) наявність положень про спільне управління в галузях, де юрисдикція ЄС та його держав-членів переплітаються; 4) загальноєвропейському праву ЄС притаманне верховенство над законодавством національним; 5) загальноєвропейське законодавство імплементується на основі акомодатії національних рішень, зобов'язуючи при цьому окремі держави-члени визнати результати таких рішень навіть за умов власної незгоди; 6) структура та функціонування інститутів Євросоюзу ґрунтуються не лише на основі мажоритарного представництва, але й на врахуванні позицій так званої “меншості”, тобто малих держав у Парламенті та Раді міністрів; 7) суд ЄС є арбітром у конфліктних ситуаціях між євроінститутами і країнами-членами ЄС, а також між громадянами та національними урядами держав-членів; 8) з 1979 року в межах ЄЕС/ЄС шляхом прямих виборів обирається Європарламент, роль якого постійно зростає.

З іншого боку, аналізуючи структуру ЄС, навпаки, можна виділити її конфедеративні риси: міждержавну договірну основу, територіально-національний характер основних складових елементів інтеграційної системи (представлені главами національних держав, главами урядів держав або міністрами), структуру і характер функціонування окремих його міждержавних органів (Євроради та Ради міністрів) [10, с. 477–478]. Відтак, сучасний ЄС не є ані федерацією, ані конфедерацією, ані звичайною міжнародною організацією, проте поєднує в собі одночасно риси всіх трьох форм зазначених об'єднань.

Однією з проблем, що спричинена поглибленням євроінтеграційних процесів, є обмеження суверенітету країн-членів Європейського Союзу. Питання

державного суверенітету тісно пов'язане з феноменом наднаціональності. Наднаціональність передбачає, що рішення приймаються не залежними від держав органами або ж міждержавними органами, ці рішення мають обов'язковий характер та пріоритет над національними законами; коло проблем, якими займаються наднаціональні органи, є попередньо визначеним і не потребує узгодження на міжнародному рівні.

Реформаційні процеси в Європі також засвідчують прірву між європейськими чиновниками та громадянами ЄС, які можна розглядати як комунікативну суперечність. Ключовим елементом ефективного управління державою є розуміння громадянами політики країни та задоволення їх діалогом із владою. Однак саме сучасний стан "проекту ЄС" можна охарактеризувати визначальною особливістю: бажання європейського управлінського апарату і населення ЄС не збігаються.

Поряд із єврооптимізмом у європейському інформаційному полі спостерігаються ідеї євроскепсису. Адже як суспільно-політичне явище Європейський Союз не може мати в громадській свідомості однозначних оцінок. Оптимістичне та скептичне бачення майбутнього Союзу знаходить своє відображення приблизно в однакових розмірах [11, с. 58; 12].

У наші дні існують дві моделі розвитку Європи. Прихильники першої вбачають у ЄС лише зону вільної торгівлі і не бажають виходити за ці рамки. Прихильники другої моделі, до якої також належить Німеччина, вважають, що Європа – більш, ніж спільний ринок і виступають за розширення її кордонів.

Ще однією суперечністю інтеграції України до ЄС є врахування інтересів і можливостей країн-членів ЄС щодо ймовірного вступу України. У цьому контексті необхідно звернути увагу на основні проблеми, які можуть виникнути внаслідок вступу України до ЄС. Вступ України до ЄС вносить суттєві зміни до внутрішнього політичного балансу, у здійснення спільної політики та розподілу фінансових коштів у межах Спільноти [9, с. 67].

Досить важливим аспектом інтеграційних процесів є проведення внутрішньої політики держави, яка претендує на членство в ЄС. При цьому, виділяються чинники, які залежать від України, її внутрішньої і зовнішньої політики, можливості та готовності впровадження реформ, виконання своїх міжнародних зобов'язань у контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави. Україна оголосила про своє бажання долучитися до європейських інтеграційних процесів з перших хвилин незалежності.

Політична система сучасної України характеризується низкою негативних явищ, а саме: концентрацією значної частини влади в руках партій, перетворення більшості з них на "закриті акціонерні товариства" партійних лідерів та купки олігархів, відсутність чітких ідеологічних відмінностей між політичними партіями, обмеженість інструментів впливу виборців на владу. Крім того, ухвалення політичних рішень часто є продуктом кулуарних домовленостей партійних керівників.

Назрілою проблемою серед політичної групи суперечностей є невиконання представниками державної влади закону. Діяльність представників української влади, державних чиновників поза рамками закону є поширеним явищем. Лише за умови, коли закони мають однакову силу для всіх без винятку членів суспільства, незалежно від їх соціального, політичного чи іншого статусу, можна досягти успіху у забезпеченні вимоги законності на рівні функціонування суспільного організму [13, с. 124].

Серед чинників, що визначають необхідність проведення реформування політичної системи України в контексті євроінтеграції можна визначити такі: подолання суперечностей демократії та поліпшення її функціонування; заходи щодо усунення найбільш серйозних порушень у діяльності парламентської

демократії; зміна методів рекрутування народних представників і посадових осіб; скорочення бюрократичного апарату; скорочення терміну дії депутатських мандатів; вплив на партії ззовні через наукові інститути, фонди тощо; посилення розвитку місцевого самоврядування; поступове впровадження моделі праймериз (первинних виборів) [14, с. 58].

Важливою проблемою в рамках цієї групи є суперечності в інституті громадянського суспільства. Тобто, в Україні нині немає сталих комунікацій між державною владою і населенням, не розвинена так звана електронна демократія та не сформований електронний уряд. Проблеми зі становленням демократії, забезпеченням прав людини і верховенства права істотно гальмують процес європейської інтеграції. Навіть поверхові проблеми з реалізацією європейських політичних цінностей можуть зупинити або істотно загальмувати євроінтеграційні процеси [14, с. 60].

Наступним важливим чинником, що гальмує євроінтеграційні процеси в Україні, є загострення внутрішніх політичних конфліктів. Сучасний етап державотворення в Україні супроводжується конфліктами між виконавчими і законодавчими функціональними суб'єктами влади, партіями, окремими політичними лідерами, парламентськими фракціями, Секретаріатом Президента й апарату Кабінету Міністрів, між центральною і місцевою владою, державними адміністраціями і місцевими радами тощо. Спостерігається намагання утвердити зверхність однієї гілки влади над іншою. Така ситуація може призвести до руйнування самої демократичної структури, а перманентна боротьба за владу довести до виникнення авторитарної чи тоталітарної сили [9, с. 85].

Таким чином, конфліктність у процесі формування політичної системи зумовлена багатьма причинами, зокрема зміною суспільних відносин, формуванням нових політичних структур, утвердженням і формуванням нової політичної еліти [14, с. 60].

Загалом, інерційність у проведенні політичних реформ, загострення внутрішньополітичних конфліктів, нездатність української правлячої еліти обмежити вплив кланових угруповань та бюрократії на політичну систему й відокремити владу від бізнесу суттєво знижують ефективність політичної системи України. Отже, внутрішньоукраїнські протиріччя, які виникають на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, мають економічний, політичний, соціальний, правовий та інші аспекти. Відтак, аналіз внутрішньоєвропейських суперечностей засвідчує, що на сучасному етапі інтеграції України до ЄС значний вплив відіграють чинники (бар'єри), що не залежать від України, а притаманні самій Європі. Тому, очевидно, Україна не повинна форсувати вступ до ЄС до того часу, поки ЄС перевтомлений процесом розширення та внутрішнім облаштуванням. Справді, із цілої низки внутрішніх причин сьогодні ЄС не готовий брати довгострокові зобов'язання щодо членства інших держав. З іншого боку, розширюючи сфери власного впливу та опановуючи новий геополітичний простір, ЄС впритул наблизився до Східної Європи (зокрема, до України), із суб'єктами якої змушений взаємодіяти. Але поки що ця взаємодія є малоефективною. У цьому контексті відбуваються пошук теорії розширення ЄС та зміна інтеграційної парадигми.

Список використаних джерел

1. Пригунов Г. Актуальні проблеми інтеграції України в Європейське співтовариство / Гліб Пригунов // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали 6-ї регіон. науково-практичної конф. (14 травня 2009 р. м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2009. – 340. 2. Костенко А. М. Інтеграція України до Європейського Союзу: суперечності та шляхи їх розв'язання: автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Андріана Миколаївна Костенко. – Львів: Б.в., 2009. – 19 с. 3. Баровська А. В. Механізми реалізації державної інформаційної політики у

сфері європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Анастасія Валеріївна Баровська; Акад. муніципального упр. – К., 2010. – 20 с. 4. Гнидюк Н. А. Механізм координації політики європейської інтеграції в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02 / Наталія Андріївна Гнидюк. – Одеса: Б.в., 2011. – 18 с. 5. Василенко С. Д. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / Світлана Дмитрівна Василенко; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К., 2002. – 35 с. 6. Миколюк А. В. Концептуальні засади євроінтеграційної політики України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Андрій Васильович Миколюк. – К.: Б.в., 2011. – 20 с. 7. Осадча Н. В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) / Н. В. Осадча // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3 (25). – С. 71–81. 8. Палаганюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми: [монографія] / Юліана Вікторівна Палаганюк. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 392 с. 9. Костенко А. М. Інтеграція України до Європейського Союзу: суперечності та шляхи їх розв'язання: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Андріана Миколаївна Костенко; Львівський націонал. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2009. – 210 с. 10. Сапсай А. Концепція “багатоукладного федералізму” в контексті формування політичного устрою сучасного ЄС / Артем Сапсай // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – С. 472–488. 11. Лапкин В. В. Освоение институтов и ценностей демократии украинским и российским сознанием (Предварительные итоги) / В. Лапкин, В. Пантин // Полис. – 2005. – №1. – С.50–62. 12. Андрійчук О. Євроскепа як невід’ємна складова Європейської Унії [Електронний ресурс] / Олесь Андрійчук // Політичний менеджмент. – 2005. – №3. – Режим доступу до журналу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=40&c=794>. 13. Європейська інтеграція / уклад.: М. Яхтенфукс; Б. Колер-Кох. – К.: Вид-дім “Києво-Могила акад.”, 2007. – 394 с. 14. Барановський Ф. Спільність внутрішніх та євроінтеграційних потреб вдосконалення політичної системи України / Ф. Барановський // Політичний менеджмент. – 2008. – №4. – С. 57–65.

Игорь Дацик

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПО ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В ЕВРОПЕЙСКОЕ СООБЩЕСТВО

В статье отражены основные механизмы реализации государственной информационной политики Украины в сфере европейской интеграции. Установлено, что в процессе интеграции Украины в Европейский Союз, возникают внутриевропейские, внутривкраинские и геополитические противоречия. Сделаны выводы, что инерционность в проведении политических реформ, обострение внутривнутриполитических конфликтов, неспособность украинской правящей элиты ограничить влияние клановых группировок и бюрократии на политическую систему и отделить власть от бизнеса существенно снижают эффективность политической системы Украины.

Ключевые слова: Украина, Европейский Союз, интеграция, геополитика, процесс, сотрудничество.

Ihor Datskiv

CURRENT ISSUE ON THE INTEGRATION OF UKRAINE IN THE EUROPEAN COMMUNITY

The article presents the basic mechanisms of the state information policy of Ukraine in the context of the European integration. It is established that in the process of Ukraine's integration into the European Union, there are intra-European, intra-Ukrainian and geopolitical contradictions. The conclusion is that the inertia in carrying out political reforms, worsening of internal political conflicts, inability of the Ukrainian ruling elite to limit the influence of clan groups and bureaucracy on the political system and to separate power from business reduce significantly the effectiveness of political system of Ukraine.

Key words: Ukraine, European Union, integration, geopolitics, process, cooperation.